

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
Majandusteaduskond
Rahvusvaheliste suhete instituut
Rahvusvaheliste suhete ja politoloogia õppetool

Liis Massa
**VENEMAA INFOSÕDA:
OHUD EESTI JULGEOLEKULE**
Bakalaureusetöö

Juhendaja: Lembo Tanning, PhD

Tallinn 2015

Olen koostanud töö iseseisvalt.

Töö koostamisel kasutatud kõikidele teiste autorite töödele,
olulistele seisukohtadele ja andmetele on viidatud.

Liis Massa

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 113183

Üliõpilase e-posti aadress: liis.massa@ttu.ee

Juhendaja Lembo Tanning, PhD:

Töö vastab bakalaureusetööle esitatud nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(ametikoht, nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

ABSTRAKT	3
SISSEJUHATUS	4
1. TEOORIA	6
2. METOODIKA	12
3. INFOSÕJA OLEMUS. VENEMAA INFO-PSÜHHOLOGILINE SÕDA	13
3.1. Infosõja olemus	13
3.2. Venemaa info-psühholoogiline sõda.....	17
4. VENEMAA HUVID JA EESMÄRGID	20
5. EESTI VENEMAA INFOSÕJAS.....	24
5.1. Venemaa infosõja ohud Eesti julgeolekule.....	24
5.2. Eesti venekeelne elanikkond.....	26
6. INFOSÕJA KANALID	29
KOKKUVÕTE	32
VIIDATUD ALLIKAD	34
SUMMARY	38

ABSTRAKT

Bakalaureusetöö eesmärk on iseloomustada Venemaa infosõja olemust, eesmärke ja kanaleid ning hinnata Venemaa infosõja ohte Eesti julgeolekule. Analüüs põhineb klassikalise realismi ja neorealismi teooriatel. Töö koostamiseks kasutatavad uurimismeetodid on tekstide sisuline analüüs ja diskursuse analüüs. Bakalaureusetöös selgub, et Venemaa peamiseks eesmärgiks infosõjas Eesti vastu on saavutada kontroll Eesti vene elanikkonna üle, kasutades erinevaid mõjutustegevuse meetodeid ja kanaleid, et suurendada oma mõjuvõimu Eestis. Nimetatud eesmärgi realiseerimisel on Venemaa põhiinstrumendiks kaasmaalaspoliitika, mille varjus teostab Venemaa Eesti elanikkonna seas ulatuslikku segregatsioonipoliitikat. Venemaa infosõja peamine oht Eesti julgeolekule seisneb riigi ühiskondliku sidususe lõhkumises, mis looks Venemaale olulise edu eelduse oma mõjuvõimu laiendamiseks.

Võtmesõnad: Venemaa välispoliitika, Venemaa infosõda, infosõja teooria, Eesti julgeolek, infosõda meedias.

SISSEJUHATUS

2013. aasta Maidani revolutsioonile järgnenud Krimmi okupeerimine ja annekteerimine Venemaa poolt ning kestev agressioon Ida-Ukrainas on toonud kaasa olulise muutuse rahvusvahelises julgeolekuolukorras. Ukraina suveräänsuse ja territoriaalse terviklikkuse rikkumisega on Venemaa paisanud põrnu mitmed kandvad rahvusvahelise õiguse lepingud ja printsiibid, millel põhines senine julgeolekuarhitektuur viimase nelja aastakümne vältel. Seega on Venemaa kasvavalt agressiivne välispoliitika viinud pingete teravnemiseni lääneriikidega ning põhjustanud kõige tõsisema konflikti alates külma sõja lõpust. Et Ukraina kriisi süvenemine omab otsest negatiivset mõju Venemaa ja lääneriikide vahelistele suhetele, näib tõenäoline uue pikaajalise vastasseisu väljakujunemine, mis puudutab nii sõjalis-poliitilisi, diplomaatilisi kui majandusega seotud valdkondi.

Muutunud julgeolekuolukorras on kõige mõjuvõimsamaks relvaks kujunemas informatsioon. Ehkki omasel viisil olid desinformatsioon ja propaganda sõjaliste vahenditena kasutusel juba antiikajal, on tänapäevase tehnoloogia kiire areng ning multimeediakanalite ja sotsiaalmeedia tõusev tähtsus inimeste igapäevaelus tõstatanud olulisi küsimusi, mis puudutavad niinimetatud relvastatud informatsiooni mõju ühiskondadele, riikide julgeolekut ja infosõda kui välispoliitika instrumenti. Et Eesti julgeolekukeskkond on nii riigi geograafilise ja geopoliitilise positsiooni kui rahvastiku etnilise koosseisu tõttu märgatavalt mõjutatud Venemaa välispoliitikast, on Venemaa kasvavate võimutaotluste valguses muutunud üha aktuaalsemaks ka ülalnimetatud teemade käsitlemine Eesti julgeoleku perspektiivist.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on iseloomustada Venemaa infosõja olemust, eesmärke ja kanaleid ning hinnata Venemaa infosõja ohte Eesti julgeolekule. Analüüs keskendub kahele uurimisküsimusele:

- Mis on Venemaa peamised eesmärgid ja instrumendid infosõjas Eesti vastu?
- Mis on Venemaa infosõja peamised ohud Eesti julgeolekule?

Empiiriline analüüs toetub klassikalise realismi ja neorealismi teooriatele. Autor keskendub nimetatud teooriate tuntuimate esindajate H. Morgenthau ja K. Waltzi käsituste tõlgendamisele ja võrdlemisele ning seob teoreetilised lähtekohad Venemaa infosõja ja Eesti julgeolekuriskide temaatikaga. Empiirilise analüüsi esimene osa iseloomustab Venemaa infosõja olemust, selgitades esmalt infosõja mõistet, komponente ja tunnuseid üldiselt ning seejärel detailsemalt info-psühholoogilise sõja valdkonnas, mis on aluseks järgnevale analüüsile. Teine osa uurib Venemaa eesmärke infosõjas Eesti vastu, mis aitab mõista Venemaa mõjutustegevuse põhjuseid ja tagamaid. Kolmas osa käsitleb Venemaa infosõja ohte Eesti julgeolekule, keskendudes Venemaa kaasmaalaspoliitika ja Eesti ühiskonna sidususe probleemidele. Neljas ehk viimane osa vaatleb Venemaa infosõja kanaleid ning mõjutustegevust meedias.

Bakalaureusetöö koostamisel kasutab autor kvalitatiivseid uurimismeetodeid. Põhirõhk on asetatud akadeemiliste ja uurimuslike tekstide sisulisele analüüsimisele. Tähtsamate allikatena võib esile tuua H. Morgenthau „*Politics Among Nations*“, K. Waltzi „*Theory of International Politics*“, E. Lucase „Uus külm sõda“, ning H. Mägi ja L. Vitsuti „Infosõda: visioonid ja tegelikkus“. Oluline roll on erinevate riiklike dokumentide analüüsimisel, nende seas Venemaa välispoliitiline doktriin ja Kaitsepolitsei ameti aastaraamatud. Samuti leiab kasutust diskursuse analüüs, mida autor rakendab president V. Putini kõnedes esitatud Venemaa huvide ja eesmärkide tõlgendamiseks.

Autor soovib tänada juhendaja Lembo Tanningut, kelle julgustavad sõnad ja head nõuanded andsid olulise panuse käesoleva bakalaureusetöö valmimisse.

1. TEOORIA

Realismi kui poliitikateaduse ühe mõjukaima teooria juured ulatuvad 5. sajandisse eKr, mil ilmunud Thucydidese „Peloponnesose sõja ajalugu“ esindab mitmeid realistliku mõtlemise kandvaid ideid. Märkimisväärsete näidetena varasest realismist võib esile tuua ka uusajast pärinevad N. Machiavelli „Valitseja“ ning T. Hobbesi „Leviaatan“. (Korab-Karpowicz 2013) Ent murrang teoreetiliste käsituste arengus toimus 20. sajandi alguses, mil rahvusvahelistest suhetest kujunes välja iseseisev teadusharu. Hoogustunud akadeemilised ja poliitilised debatil, mille käigus arutleti rahvusvahelise poliitilise süsteemi olemuse ning selle toimimise mehhanismide üle, aitasid kaasa terviklike teooriate välja arendamisele ja panid aluse eri koolkondade tekkele. Ehkki Esimese maailmasõja järel kogusid esmalt populaarsust poliitiline idealism ja liberalistlikud käsitused, tingis 1930ndate lõpus alanud pingete teravnemine rahvusvahelises poliitikas modernse realismiteooria esiletõusu. Viimase esiisaks peetakse traditsiooniliselt H. Morgenthau, kelle 1948. aastal ilmunud „*Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*“ esitleb poliitilise realismi teooriat. Morgenthau käsitus pälvis laialdast tunnustust ja mõjujõudu ning sai üldtuntuks klassikalise realismina. Teisalt leidis teooriale ka arvukalt kriitikuid, kellest häälekamate sekka kuulus K. Waltz. Püüdes ületada Morgenthau teooria kitsaskohti, tõi Waltz realistlikku mõtlemisse olulise muutuse oma 1979. aastal avaldatud teosega „*Theory of International Politics*“, mis pani aluse neorealismi võidukäigule. (Ibid.)

Morgenthau poliitiline realism seab rahvusvahelise poliitika tuumaks võimuvõitluse: „Rahvusvaheline poliitika, nagu kogu ülejäänud poliitika, on võitlus võimu eest (1973, 27).“ Morgenthau teooria väidab, et rahvusvaheline poliitika põhineb objektiivsetel seadustel, mille allikaks on ajas muutumatu inimloomus (Ibid., 4). Seejuures on võtmetähtsusega kontseptsioon võimu terminites defineeritavatest huvidest, mis loob eelduse, et riigimehed mõtlevad ja käituvad lähtuvalt võimutaotlustega seotud huvidest. Et need huvid ei sõltu riigimeeste isiklikest motiividest, ideoloogiatest ning intellektuaalsetest ja moraalsetest väärtustest, ilmneb poliitikas ratsionaalne kord, mis võimaldab antud valdkonda teoreetiliselt analüüsida. Ühtlasi seab nimetatud kontseptsioon poliitika autonoomseks sfääriks, eristades

seada teistest valdkondadest, nagu majandus, mida võiksid iseloomustada rikkuse terminites defineeritavad huvid. (Morgenthau 1973, 5) Ehkki võimu terminites defineeritavad huvid on universaalselt kehtiv kategooria, oleneb antud mõiste sisu poliitilisest ja kultuurilisest kontekstist, kuna eri aegadel ja asjaoludel võivad arusaamad nii võimust kui huvidest kanda erinevat tähendust. Nii võib mõiste võim hõlmata kõike, mis võimaldab kehtestada ja säilitada kontrolli vastaspoole üle. (Ibid., 8-9) Konkreetsest kontekstist sõltuvaks nimetab Morgenthau ka moraalseid norme, eitades universaalsete moraalsete põhimõtete kehtivust rahvusvahelises poliitikas, pidades samas moraalsust kui võimutaotlusi tasakaalustavat väärtust riikide poliitikas vältimatuks. (Ibid., 14) Poliitika ülimald väärtuseks nimetab ta aga ratsionaalsust, mis võimaldab mõista nii erinevate valikute tagajärgi kui otsustada parima ehk võimu maksimeeriva variandi kasuks (Ibid., 10). Seega esineb Morgenthau teoorias ka normatiivne element.

Morgenthau sõnul on riikide, rahvusvahelise süsteemi põhitegurite peamiseks eesmärgiks suurendada oma võimu. Seejuures on võim suhteline nähtus, mille suurenemine või vähenemine toimub võrdluses teiste riikidega. Võimu suhteline jagunemine määrab riikide positsioonid rahvusvahelises süsteemis ning kehtestab teatava jõudude tasakaalu. Et maailmas puudub keskne võim või valitsus, iseloomustab Morgenthau rahvusvahelist süsteemi kui anarhiat ja eneseabisüsteemi, milles riigid püüavad oma suhtelist võimu pidevalt suurendades kas säilitada või muuta *status quo*'t. (Ibid., 41) Taoline jõudude tasakaalu poliitika toimib Morgenthau kohaselt kõige tõhusamalt multipolaarses süsteemis, kus mitme, tavaliselt nelja kuni kuue suurjõu konkureerimine loob pikemas perspektiivis poliitilise stabiilsuse. Jõudude tasakaalu säilitamiseks moodustavad konkureerivad riigid ka alliansse, mille kaudu püütakse oma huve tõhusamalt teostada. (Ibid., 181) Teisalt on paratamatu perioodiline sõdade ja vägivalda puhkemine, mis on tingitud *status quo* muutumisest tuleneva pingete tõusuga (Ibid., 40). Rahvusvaheliste organisatsioonide rolli vägivaldsete konfliktide ärahoidmisel peab Morgenthau aga teisejärguliseks, kuna need on allutatud riikide võimu taotlevatele huvidele (Ibid., 317).

Sarnaselt Morgenthau käsitusele seab Waltz oma struktuuralse või neorealismina tuntuks saanud teooria keskmesse võimu. Ent erinevalt Morgenthau klassikalisest realismist, mis seob riikide poliitika muutumatust inimloomusest tulenevate võimutaotlustega, püüab Waltz luua teaduslikumat lähenemist, mis selgitab rahvusvahelise poliitika eripärasid analoogias mikroökonomika seaduspärasustega. Waltz väidab, et nii majanduslikes kui

poliitilistes struktuurides on tegurite peaesmärgiks kindlustada enda püsijäämine, mis on ühtlasi eeltingimus teiste huvide realiseerimiseks (1979, 91). Riikide kui rahvusvahelise süsteemi põhitegurite taoline eesmärk on Waltzi sõnul tingitud antud süsteemi anarhisest struktuurist, mis seab riikide käitumisele kindlad piirangud (Ibid., 88). Teisisõnu on kirjeldatud eneseabisüsteemis paratamatu, et iga riigi esmaseks ülesandeks on kindlustada oma julgeolek ning teised nähtused, nagu erinevad poliitilised ideoloogiad, valitsemisvormid ja süvenevad vastastikused sõltuvussuhted, on riikide käitumise ja rahvusvaheliste suhete üldiste toimemehhanismide mõjutamisel sekundaarse tähtsusega. Sarnaselt Morgenthauga peab ka Waltz teisejärguliseks rahvusvaheliste organisatsioonide rolli, väites, et just riikidevahelised suhted vormivad rahvusvahelise poliitilise struktuuri. (Ibid., 95)

Et iga riigi peamiseks eesmärgiks on enda julgeoleku kindlustamine, käsitleb Waltz riike kui funktsionaalselt sarnaseid tegureid. Ehkki riigid teostavad antud ülesande täitmiseks samu põhifunktsioone, erinevad nad oma võimekuselt neid edukalt ellu viia, mida põhjustavad erinevused riikide suuruses, rikkuses, võimsuses ja valitsemisvormis. (Ibid., 96) Riikide erinev võimekus määrab seega jõudude tasakaalu rahvusvahelises süsteemis, mis nagu Morgenthau käsitusel, toimub Waltzi teoorias võimu suhtelise jaotuse printsiibi alusel. Ent kui Morgenthau näeb suhtelise võimu maksimeerimist riikide peaesmärgina, siis Waltzi hinnangul on see eelkõige vajalik riikide püsijäämise kindlustamiseks. (Ibid., 106) Erinevused võimu suhtelises jagunemises põhjustavad riikides ebakindlust ning piiravad koostööd rahvusvahelisel tasandil, kuna anarhia tingimustes puudub usaldus teiste riikide kavatsuste vastu ja valitseb hirm, et koostöö võib teisele poolele suuremat kasu tuua. Seega väldivad riigid vastastikustesse sõltuvussuhetesse astumist, kuna nende poliitilised huvid kaaluvad üles majanduslikud võimalused. (Ibid., 107)

Kõige väiksema vastastikuse sõltuvuse ja stabiilsema jõudude tasakaalu tagab Waltzi hinnangul bipolaarne maailmakord, milles domineerivad kaks konkureerivat suurjõudu. Waltz kritiseerib multipolaarse süsteemi domineerivate jõudude rohkust, mis muudab poliitilise tasakaalu säilitamise keeruliseks, kuna liitlas- ja vaenusuhted on antud tingimustes oluliselt muutlikumad ning ettenägematumad. (Ibid., 168) Bipolaarne süsteem on Waltzi hinnangul pikemas perspektiivis dünaamiliselt stabiilsem, sest selline kord jätab riikidele vähe ruumi poliitiliseks laveerimiseks erinevate alliansside vahel. Samas leiab Morgenthau, et bipolaarset süsteemi ohustab paratamatult selle sisemine ebastabiilsus, mida põhjustab võimuvõitlus vastaspoolte vahel (1973, 354). Nimelt eeldab bipolaarne süsteem suurjõududel enda ja oma

liitlaste jõudude lakkamatut suurendamist, mis võimendab vastastikust ohutunnet. Hoolimata suurjõudude arvust, kutsub sõjalise jõu suurendamine riigi julgeoleku kindlustamise eesmärgil teistes riikides paratamatult esile julgeolekudilemma. J. Herzi loodud julgeolekudilemma kontseptsioon põhineb arusaamal, et ühe riigi sõjalise jõu suurenemine ning sellest tulenev kõrgendatud julgeolek on riikidevahelise usalduse puudumise tõttu anarhilises süsteemis teiste poolte jaoks tajutav ohuna, mis sunnib neid omakorda otsima võimalusi tugevdada enda sõjalisi jõude ning seeläbi ka julgeolekut (Waltz 1979, 186). Waltz väidab, et bipolaarses süsteemis on vaatamata vastaspoolte pidevale sõjalise jõu suurendamisele otsese vägivaldse konflikti puhkemise oht väike, kuna nende toimetulek vältimatu julgeolekudilemmaga on oluliselt parem kui rohkematest teguritest sõltuva multipolaarse süsteemi suurjõududel (Ibid., 187).

Sõjalise julgeoleku kõrval käsitleb Morgenthau tänapäeval üha olulisemaks muutuva info- ja psühholoogilise julgeoleku teemat. Morgenthau nendib, et ehkki propaganda oli välispoliitika vahendina kasutusel juba antiikajal, erinevad kaasaegsed infooperatsioonid varasematest nii kvalitatiivsete kui kvantitatiivsete omaduste poolest. Alates Teise maailmasõja lõpust on paralleelselt tehnoloogia ülikiire arenguga märkimisväärselt suurenenud psühholoogilise mõjutustegevuse ulatus ja efektiivsus, mistõttu on informatsioonist saanud diplomaatia ja sõjalise jõu kõrval välispoliitika kolmas põhiinstrument. (Morgenthau 1973, 330) Nimetatud instrumendid võimaldavad riikidel oma huve eri viisidel realiseerida: diplomaatia poliitilise eliidi veenmiskunstina, sõjalised vahendid füüsilise vägivalla kaudu ning infosõja relvad vahetu ja vägivallatu mõjutusvahendina (Ibid., 331). Need omadused on ühtlasi infosõja relvade suurimateks eelisteks ning loonud riikides kestva huvi vastavaid instrumente arendada.

Morgenthau teooria esitab propaganda kui infosõja põhirelva kolm fundamentaalset printsiipi, millest esimene käsitleb seost propaganda sisu ja efektiivsuse vahel, teine propaganda ja sihtrühma huvide vahel, ning kolmas propaganda ja seda instrumendina kasutava riigi välispoliitika vahel. Esimene printsiip väidab, et propaganda sisu moodustavate poliitiliste ideede või filosoofiate tõesuse ning propaganda efektiivsuse vahel puudub otsene seos. Teisisõnu ei ole propaganda mõjuvuse juures määrava tähtsusega mitte propagandas edastatavad sõnumid ja nende õigsus, vaid viis, kuidas sihtgrupp antud ideed vastu võtab. (Morgenthau 1973, 331-332) Vastuvõtlikkus propagandale on Morgenthau sõnul paljuski seotud sihtrühma huvide ja elukogemustega. Teise printsiibi kohaselt on kindlad sihtrühmad

propaganda sisu moodustavatele ideedele vastuvõtlikud ainult teatavatel ajahetkedel ja asjaoludel. Näiteks osutus kommunistlik propaganda Teise maailmasõja järel Kesk- ja Ida-Euroopas suuresti ebaõnnestunuks, kuna sealsed inimesed olid vahetult langenud Nõukogude repressioonide ohvriks. (Ibid., 332) Kolmas printsiip väidab, et propaganda rakendamiseks efektiivse poliitikainstrumentina tuleb esiteks defineerida propaganda eesmärgid ja meetodid, teiseks mõista sihtrühma huve ning vastavalt sellele anda propagandale õige vorm, ja kolmandaks hinnata, millisel määral saab propaganda toetada riigi välispoliitiliste eesmärkide täitmist. (Ibid., 334) Seega esitavad Morgenthau propaganda printsiibid põhialused mõjutustegevuse rakendamisest riikide välispoliitikas.

Käesoleva bakalaureusetöö empiiriline analüüs põhineb Morgenthau ja Waltzi teoreetilistel lähtekohtadel. Autor keskendub riigi- ja süsteemitasandi analüüsile, võttes aluseks realistliku arusaama, et riigid on rahvusvahelise süsteemi kesksed tegurid. Waltzi teooriast lähtuvalt käsitletakse rahvusvahelist poliitikat anarhilise eneseabisüsteemina, mille tingimustes püüavad nii Eesti kui Venemaa peamise eesmärgina kindlustada oma julgeolekut, kuid paralleelselt edendada ka enda välispoliitilisi huve. Eesti integreerumist lääne struktuuridesse, nagu Euroopa Liit ja NATO, mõistetakse riigi julgeoleku kindlustamisena allianssidega liitumise teel. Et Venemaa tunnetab lääneliitlaste mõjuvõimu laienemist ohuna enda julgeolekule, võimendub Eesti ja Venemaa suhetes julgeolekudilemma. Seetõttu püüab Venemaa suurendada oma mõjuvõimu ja ühtlasi tasakaalustada lääneliitlaste jõude. Venemaa jõudude tasakaalu poliitikal on samuti globaalne mõõde, mida iseloomustab riigi eesmärk taastada enda positsioon maailma juhtivate suurjõudude seas. Rahuolematuse praeguse Ameerika Ühendriikide domineeritud unipolaarse süsteemiga, mis sündis tagajärjena Nõukogude Liidu lagunemisega kokku varisenud bipolaarsele maailmakorrale, ajendab Venemaad muutma *status quo*'t ja taotlema mõjukamat rolli uues multipolaarses süsteemis. Arvestades aga konventsionaalsete sõjaliste vahendite kasutamise seotud riske, rakendab Venemaa oma mõjuvõimu suurendamiseks üha enam informatsioonipõhiseid instrumente.

Tulenevalt Venemaa infooperatsioonide ulatusest, käsitlevad lääneriigid Venemaa tegevust täiemahulise infosõjana (Mihkelson 2014). Infosõja valdkond on olemuslikult väga lai ja komplitseeritud, mida ilmestab ka järgnev analüüs. Keskendudes Eesti vastu suunatud mõjutustegevusele, uurib autor Venemaa infosõja olemust, eesmärke, ohte ja kanaleid, tuginedes Morgenthau esitatud propaganda printsiipidele. Venemaa infosõja eesmärkide käsituses, mis analüüsib Venemaa võimutaotlusi rahvusvahelisel tasandil ja suhetes Eestiga,

avaldub Morgenthau printsiip, mille kohaselt tuleb propaganda rakendamiseks efektiivse poliitikainstrumendina esmalt defineerida selle kindlad eesmärgid. Eesti julgeolekuohtude analüüs ilmestab, kuidas Venemaa mõjutustegevus (propaganda) toetab riigi välispoliitiliste eesmärkide saavutamist, uurides Venemaa kaasmaalaspoliitika rolli Eesti ühiskondliku sidususe lõhkumisel. Venemaa infosõja kanaleid uuriv peatükk peegeldab, kuidas sihtrühma huvid määravad propaganda vormid, analüüsides Eesti-vastaste sõnumite levitamist Venemaa erinevates meediakanalites. Seega avalduvad empiirilises analüüsis realistlikud ideed nii laiemas rahvusvahelise poliitika käsituses kui spetsiifilisemas seoses propaganda printsiipide ja infosõja käsituse vahel.

2. METOODIKA

Lähtudes analüüsi eesmärgist iseloomustada Venemaa Eesti-vastase infosõja olemust, eesmärke, ohte ja kanaleid, põhineb käesolev bakalaureusetöö kvalitatiivsetel uurimismeetoditel. Ehkki ühese definitsiooni leidmine on keeruline, tõstetakse kvalitatiivsete uurimuste puhul enamasti esile eesmärki mõista ja seletada sotsiaalseid nähtusi nende ilmnenemise loomulikes tingimustes (Õunapuu 2014, 53). Uurimisobjektide analüüsimisel keskendutakse küsimustele „miks“ ja „kuidas“, vaadeldakse erinevaid protsesse ning neile omistatavaid tähendusi. Kvalitatiivsetele uurimustele omases induktiivses analüüsiprotsessis luuakse detailidele tuginedes põhjalikke kirjeldusi, teooriaid, hüpoteese jms. Informatsiooni kogumise põhimeetoditeks on intervjuud, vaatlused, dokumentide ja tekstide sisuline analüüs ning diskursuse analüüs. Kogutud andmete analüüs on interpreteeriv ning uute teadmiste loomine toimub autoripoolsete tõlgenduste tulemusel. (Ibid., 53)

Järgnev empiiriline analüüs põhineb eelkõige erinevate akadeemiliste tekstide sisulisel analüüsimisel, mida täiendab riiklike dokumentide tõlgendamine, sealhulgas kõnetekstide diskursuse analüüs. Tekstide sisuline analüüs annab ülevaate, kuidas erinevates teostes on käsitletud bakalaureusetöös uuritavat Venemaa infosõja temaatikat, ning võimaldab autoril kogutud andmete kriitilisel analüüsimisel esitada omapoolseid seisukohti. Uurimuse aluseks olevate tekstide ja dokumentide valikul on peamisteks kriteeriumiteks seatud autentsus, esinduslikkus ning objektiivsus poliitilise reaalsuse interpreteerimisel. Autor teadvustab uuritava temaga seotud vastuolusid, mis tulenevad poliitiliste huvide, eesmärkide ja praktikate tõlgendamisest, ning mõistab poliitikavaldkonda käsitletavate tekstide piiratud objektiivsust. Teisalt võib teadustööle olulist väärtust lisada just tekstide ebaobjektiivsete elementide uurimisega, näiteks diskursuse analüüsi kaudu. Antud meetod keskendub keelekasutuse uurimisele ning selle seostele sotsiaalse ja poliitilise kontekstiga (Marsh, Stoker 2010, 264). Diskursuse analüüsimine võimaldab mõista, millised on subjekti huvid ja hoiakud, aga ka seletada, kuidas teostatakse keele kaudu võimu (Lopp 2009), mis loob sügavama arusaama Venemaa infosõja alustest.

3. INFOSÕJA OLEMUS. VENEMAA INFO- PSÜHHOLOOGILINE SÕDA

Infotehnoloogia ja -süsteemide ülikiire arengu tõttu viimasel paaril aastakümnel nimetatakse käesolevat ajajärku infoajastuks. Infoajastu tingimustes on informatsioonist kujunenud üks olulisemaid tegureid, mille järgi hinnatakse riikide arengut ning võimsust. Kõrgtehnoloogiliste lahenduste laialdane rakendamine erinevates valdkondades, näiteks majanduses, sõjanduses ja kultuurialadel, annab tunnistust riigi kõrgeast arengutasemest ning ilmestab selle konkurentsivõimet rahvusvahelisel tasandil. Märkimisväärse eelise loob riigile ka dünaamilisus, mida iseloomustab suutlikkus kiirelt omandada ja kohaldada uusimat oskusteavet ning tehnoloogiat. Ent infotehnoloogia arenguga avanevate võimalustega kaasnevad mitmesugused uued ohud ja riskid, mis on saanud üldtuntuks kui infosõda. Infosõda on põhiolemuselt asümmeetriline ning äärmiselt komplitseeritud, hõlmates militaarsete elementide kõrval üha enam ka mittesõjalisi valdkondi, mistõttu on hajumas piirid sõja ja rahuaja vahel. (Mägi, Vitsut 2008, 11) Et infosõja meetodid võivad riigivõimu ja ühiskonda tugevalt mõjutada, on antud valdkonna olemuse ja eripärade mõistmine riikide julgeoleku perspektiivist ülioluline.

Käesolev peatükk uurib esmalt infosõja olemust üldiselt ning seejärel detailsemalt info-psühholoogilise sõja valdkonda, millest lähtub kogu analüüs tervikuna. Venemaa infosõja teise põhivaldkonna, info-tehnilise sõja ja selle komponentide põhjalikumast käsitlemisest on autor sunnitud loobuma bakalaureusetöö piiratud mahu tõttu, kuid sissevaate antud valdkonda pakub infosõja üldist olemust tutvustav peatükk 3.1.

3.1. Infosõja olemus

Infosõja valdkonnas peetakse maailma juhtivaks jõuks Ameerika Ühendriike, kelle teoreetilised käsitused, organisatsiooniline struktuur, tehnoloogiline tase ja rakenduslikud

võimed on saanud eeskujuks ka teiste riikide arendustele. Sel põhjusel keskendub autor esmalt USA käsituse kui infosõja teooria põhialuste uurimisele, mida võrreldakse seejärel Venemaa kontseptsioonidega. Olulisimate elementidena tuuakse välja infosõja definitsioonid, kategooriad, põhitunnused ning ohutegurid, millele tuginedes on võimalik anda ülevaade infosõja olemusest.

USA infosõja käsituse keskseks terminiks on infooperatsioonid, mis ühendab mitmesugust strateegilist võimekust ja tegevusi, mille hulka kuulub ka infosõda (Mägi, Vitsut 2008, 36). Infooperatsioonide ametliku definitsiooni on esitanud USA kaitseministeerium riigi 2012. aastal avaldatatud ja 2014. aastal täiendatud infooperatsioonide doktriinis. Antud definitsiooni kohaselt on infooperatsioonid informatsioonipõhise võimekuse integreeritud kasutamine koos teiste operatsiooniharudega militaaroperatsioonide käigus, et mõjutada, häirida, rikkuda või anastada vastaste või potentsiaalsete vastaste otsustusprotsessi, kaitstes samas enda otsustusvõimet (Information Operations 2014). Infooperatsioonid on tihedalt seotud infoülemvõimu saavutamise, mille loob võime koguda, töödelda ning edastada katkematut infovoogu, takistades vastase võimekust sedasama teha (Ibid.). Teisisõnu on infooperatsioonid tänapäevase infoajastu tingimustes oluline võimu koondamise ja teostamise vahend, kusjuures võimu väljendab üha enam võime valitseda informatsiooni.

Infosõja puhul on tegemist väga mahuka valdkonnaga, mida teoreetikud on kategoriseerinud erinevatel viisidel, võttes aluseks kas infosõja eesmärgid, funktsioonid, tagajärjed või mõjud (Mägi, Vitsut 2008, 37). USA infosõjateooriast toovad Mägi ja Vitsut välja kuut liiki infooperatsioonid (2008, 39-40):

1. Psühholoogilised operatsioonid, mille eesmärgiks on mõjutada vastase emotsioone, motiive, mõtlemisvõimet ja seeläbi käitumist.
2. Sõjaline pete, mis hõlmab füüsilisi, elektroonilisi ja inforünnakuid, mille eesmärgiks on mõjutada vastase militaarjõude endale kahjulikke otsuseid langetama.
3. Operatsioonijulgeolek, mis keskendub enda jõudude operatiivse ja tehnilise julgeoleku tagamisele.
4. Füüsiline purustamine ehk rünnakud tehnilise infrastruktuuri või selle personali vastu.

5. Elektrooniline sõda ehk rünnakud elektromagnetilise spektri kaudu, eesmärgiga kahjustada vastase elektrooniliste seadmete sensorite võimet võtta vastu informatsiooni.
6. Arvutivõrkude rünnak, mille eesmärgiks on kahjustada vastase arvuteid ja arvutivõrke, rikkudes andmebaase ja protsesse mittefüüsiliste vahenditega.

Loetletud kuus ründe- ja kaitse-infooperatsioonide kategooriat ilmestavad käsitletava valdkonna erinevaid, kuid praktikas omavahel tihedalt põimitud tahke. Eri kategooriate oskuslik kombineerimine ning süsteemne rakendamine võimaldab märkimisväärselt suurendada riigi infomõjuvõimu ja toetada riigi teiste välispoliitiliste eesmärkide saavutamist.

Venemaa infosõja käsituse puhul tõstetakse sageli esile, et see on välja arendatud vastukaaluks lääne kontseptsioonidele, mistõttu väldivad vene teoreetikud ka lääne terminoloogia kasutamist. Thomas nendib, et Venemaa infosõja definitsioonid viitavad infosõja teostamisele nii rahu- kui sõjaajal (2000). Rahuaja tingimustes tähendab infosõda valitsuse ja ühiskonna infojulgeoleku tagamist psühholoogilistes, teaduslikes, kultuurilistes ja tootlikes aspektides, kaitstes riigi inforessursse ning püüdes mõjutada vaenlase omi. Sõjaaja kontekstis mõistetakse infosõda kui ülemvõimu saavutamist või ebakindluse vähendamist, kaitstes enda informatsiooni ning surudes maha vastaspoole juhtimis-, elektroonilise sõja ja luuresüsteeme, eesmärgiga teda desorganiseerida. Seejuures jagatakse infosõda Venemaa käsituses kaheks põhivaldkonnaks: info-psühholoogiliseks ja info-tehniliseks, millest esimene on võrreldav USA psühholoogiliste operatsioonide kategooriaga ning teine hõlmab elektroonilise ja kübersõja tüüpi kategooriaid. (Ibid.)

Venemaa infosõja teooriast toob Thomas välja Tsõmbali esitatud kaheksa infosõja kategooriat (Thomas 2000):

1. luure ja vastuluure;
2. maskeering ja desinformatsioon;
3. elektroonilise sõja süsteemide kasutamine;
4. vastase sidesüsteemide nõrgestamine ja andmetega manipuleerimine;
5. vaenulikke eesmärke realiseeriva riigi tuvastamine;
6. vaenlase navigatsioonisüsteemi hävitamine;
7. psühholoogilise surve avaldamine vastasele;
8. vastase arvutivõrkude ja tarkvaraprogrammide hävitamine.

Nimetatud kategooriad moodustavad Tsõmbali käsituses ühtse integreeritud süsteemi ning kõige tõhusamad tulemused tagab nende kombineeritud kasutamine (Ibid.).

Infosõda kui modernset kõrgtehnoloogia sõda iseloomustavad mitmed defineerivad tunnused, mis hõlmavad lahinguvälja olemust, lahinguefektiivsust, lahingutegevuse kiirust ning rünnakute omadusi. Üheks märkimisväärsemaks muutuseks võrreldes konventsionaalse sõjapidamisega on lahinguvälja nihkumine füüsilisest ruumist informuumi, mis on infosõja esimeseks tunnuseks. Ehkki traditsioonilised rünnakud omavad sõjapidamises jätkuvalt olulist rolli, on märgatavalt suurenenud informatsioonipõhiste operatsiooniharude tähtsus, mida rakendatakse kas tavarünnakutega kombineeritult või üha enam ka eraldiseisvate infolahingute, näiteks elektrooniliste või küberrünnakute käigus. Võrguruum kui sõjatander nõuab operatsiooniüksustelt aga ülimalt efektiivset tegutsemist, millest lähtuvalt on infosõja teiseks tunnuseks operatiivsete süsteemide ja funktsioonide kõrgetasemeline koordineeritus. Teisisõnu on esmatähtis lahinguüksuste ja selle tugiüksuste ning juhtimis-, luure- ja sidesüsteemide terviklik koostöö, mis on komplitseeritud infooperatsioonide teostamise põhieelduseks. Operatiivsete süsteemide ja funktsioonide koordineeritus võimaldab üksustel toime tulla infosõdade lahingukiirusega, mille tempo on tehnoloogia arenedes märgatavalt tõusnud. Sellest tulenevalt on infosõja kolmandaks tunnuseks operatsioonid reaalses, mis tähendab, et infolahingute käigus reageeritakse ja vastatakse sündmustele vahetult või ülikiiressi. Kuna otsuste langetamine ja lahingutegevus toimuvad ligikaudu üheaegselt, on oluline tagada üksustevaheline koordineeritus ning katkematu infovoog. Paralleelselt lahingutegevuse kiiruse kasvuga on tõusnud ka rünnakute täpsus. Täpsuslöögid kui infosõja neljas tunnus viitab ülitäpse kõrgtehnoloogilise relvastuse kasutamisele, mille abil tabatakse keerulisi sihtmärke, vältides erinevalt masspommitamisest suurte kõrvaliste kahjustuste tekitamist. (Baocun, Fei 1995)

Infosõja olemusega on tihedalt seotud mitmed ohud või riskid, mis mõjutavad üha tõsisemalt riikide julgeolekut. Esiteks on infotehnoloogia areng toonud kaasa tehnika hinna languse, mistõttu nõuab inforünnaku korraldamine minimaalseid rahalisi ressursse ega sõltu riigipoolsest toetusest. Et madalad hinnad tagavad ühtlasi erinevate tehnikaseadmete väga hea kättesaadavuse, võib inforünnaku toime panna sisuliselt iga infosüsteeme tundev inimene. Seetõttu on äärmiselt keeruliseks muutunud ründaja, tema motiivide, võimaliku katusorganisatsiooni ning selle huvide määratlemine, kuna hägustunud on traditsioonilised piirid nii riikide vahel kui avalike ja erahuide vahel. See on raskendanud inforünnakute

tõkestamist ning konkreetsete ohtude hindamist, mis mõjutab riigi võimet kaitsta enda võimustruktuuri ja ühiskonda. Riigi infojulgeoleku haavatavus suurendab aga vastase valmisolekut enda huve inforünnakute abil realiseerida, kuna reeglina suuri inimkaotusi põhjustamata võimaldab infosõda efektiivselt saavutada soovitud eesmärgid. (Molander, Riddile, Wilson 1996) Et ründaja eesmärgid võivad olla seotud väga erinevate valdkondadega, näiteks sõjandus, poliitika, majandus ja kultuur, on ohtude spekter väga lai ja mitmepalgeline ning nõuab seetõttu pidevat analüüsimist.

3.2. Venemaa info-psühholoogiline sõda

Info-psühholoogiline sõda on Venemaa infosõja põhivaldkondi, mis on suunatud inimeste teadvuse, moraali ja psüühika mõjutamisele. Tegemist on väga vastuolulise ning kiiresti areneva valdkonnaga, mis mõjutab tugevalt riikide ja ühiskondade julgeolekut. Kuna käesolev bakalaureusetöö keskendub Venemaa infosõja info-psühholoogilisele harule, esitab autor järgnevas peatükis tähtsaimate aspektidena info-psühholoogilise sõja definitsiooni, põhikomponendid ning tutvustab refleksiivse juhtimise kontseptsiooni kui üht peamist inforelva.

Psühholoogilist mõjutustegevust tõlgendatakse klassikaliselt kui plaanipärast kommunikatsiooni kasutamist poliitilistes, sõjalistes ja ideoloogilistes aktsioonides, eesmärgiga kujundada sihtgrupi emotsioone, hoiakuid ja käitumist vastavalt mõjutustegevuse elluviija huvidele. Psühholoogilisi operatsioone kasutatakse nii vaenulike, mittevaenulike kui sõbralike gruppide mõjutamiseks: vaenulike gruppide demoraliseerimiseks ja desorienteerimiseks; mittevaenulike gruppide ühendamiseks, informeerimiseks ja nende moraali tugevdamiseks; ning sõbralikes gruppides koostööd soodustavate hoiakute ja käitumise loomiseks. (Thomas 2000) Venemaa infosõjateoorias on tuntust kogunud A. Tšerkassovi mõiste info-psühholoogiline julgeolek – s.o info kasutamine, et tagada isiku psüühika ja teadvuse funktsionaalne usaldusväärsus rahu- ja sõjaajal, hõlmates meetmeid, mis kaitsevad nii riigi militaarjõude kui ühiskonda vastase infooperatsioonide negatiivse mõju ja tagajärgede eest. Tasub märkida, et eritähelpanu pööramine militaarjõudude psühholoogilis-moraalsele ettevalmistumisele kuulub Venemaa sõjapidamise põhiprintsiipide hulka. (Mägi, Vitsut 2008, 126- 127).

Sarnaselt infosõja laiemale käsitusele, on ka info-psühholoogilise sõja komponente kategoriseeritud mitmel eri viisil. Mägi ja Vitsut on välja toonud Vene infosõjateoreetik Monoilo lähenemise, mis eristab info-psühholoogilise sõja puhul nelja komponenti (2008, 127):

1. Operatsioonide juhtimine, mis hõlmab info-psühholoogilise sõja protsesside, jõudude ja ressursside organiseerimist ja koordineerimist.
2. Vastase inforessurssidele ligipääsemine.
3. Üksikisikute või ühiskondade teadvuse psühholoogiline mõjutamine, mille hulka kuuluvad desinformatsioon, manipulatsioon, propaganda, kriisijuhtimine jms.
4. Toetavad tegevused, nagu operatsioonide turvalisuse ja salastatuse tagamine, materiaalne kindlustamine ning jõudude väljaõpe.

Info-psühholoogiline sõda on seega terviksüsteem, mille edu tagab loetletud komponentide efektiivne koostoime. Kuna Venemaa arendused ja praktikad antud valdkonnas on maailmas esirinnas, on mõistetav ka riigi huvi info-psühholoogilise sõja teostamise vastu, mis toetab Venemaa välispoliitiliste eesmärkide saavutamist.

Üheks tähelepanuväärsemaks inforelvaks Venemaa info-psühholoogilises sõjas on refleksiivne juhtimine, tuntud ka kui intellektuaalne infosõda. Refleksiivse juhtimise rakendamisel esitatakse vastasele spetsiaalselt ettevalmistatud informatsiooni, mis kallutaks teda vabatahtlikult langetama ettemääratud otsuseid, mida tegevuse algataja soovib. Informatsiooni kasutatakse vastase eksitamiseks, ülekoormamiseks, petmiseks, provotseerimiseks, surveamiseks, rahustamiseks vms. (Thomas 2000) Vene refleksiivse kontrolli teooriast on Thomas välja toonud Ionovi printsiibid vastase üle kontrolli saavutamiseks (Thomas 2004, 246):

1. Esiteks visualiseerida vastase potentsiaalset reaktsiooni olukorrale, mida soovitakse luua.
2. Teiseks pidada silmas, et vastane võib tema vastu suunatud tegevuse avastada ning võtta kasutusele vastukontrollimeetmed.
3. Kolmandaks võtta arvesse vastase jõudude tehnilist taset ja luurevõimekust, mis võivad märgatavalt suurendada operatsiooni ebaõnnestumise riski.
4. Neljandaks võtta kasutusele survemeetodid, mis spetsiifilisemalt sisaldaksid sotsiaalset elementi ning intellektuaalset, psühholoogilist, eetilist ja ideoloogilist faktorit.

Refleksiivne juhtimine on üks komplitseeritumaid info-psühholoogilise sõja meetodeid, mis eeldab riigilt tippasemel võimekust mitmetel aladel, nagu diplomaatia, psühholoogia, sõjandus jt. Ionovi printsiibid viitavad nii konkreetsete operatsioonide väljatöötamise keerukusele, vastumeetmete ohule, vastase luurega seotud riskidele kui survemeetodite omadustele, mis võimaldavad vastase üle kõige tõhusamalt kontrolli saavutada. Näidetena Venemaa refleksiivsest juhtimisest on Weitz välja toonud 2008. aasta augustisõja Gruusia vastu ning kestva Ukraina kriisi, mis ilmestavad Venemaa valmisolekut ja võimekust niivõrd vastuolulisi meetodeid kasutada.

4. VENEMAA HUVID JA EESMÄRGID

Tänapäevase infoajastu tingimustes on informatsioonist kujunenud üks olulisemaid tegureid riikide poliitiliste, majanduslike ja kultuuriliste eesmärkide saavutamisel. Informatsiooni kasutatakse kui instrumenti, mis võib teenida riikide huve nii laiemal rahvusvahelisel tasandil kui suhetes teiste riikidega. Seega on ka Venemaa infosõja aluseks riigi huvid ja eesmärgid, mis hõlmavad mitmeid eri valdkondi ja suhete tasandeid. Järgnevas peatükis analüüsitakse esmalt Venemaa eesmärke globaalsel tasandil ja seejärel suhetes Eestiga, mis võimaldab mõista Venemaa infosõja põhjuseid ja tagamaid.

Ajal, mil Nõukogude Liidu kokkuvarisemisest möödub peagi veerand sajandit, on Venemaa asunud taastama oma positsiooni maailma juhtivate suurjõudude seas. Riigi poliitilisi ambitsioone peegeldab president Putini diskursus, mis kõneleb jõuliselt uue maailmakorra kehtestamisest ning Venemaa rollist antud süsteemis. Mitmetes kõnedes, kaasa arvatud 18. märtsil 2014 Kremliis, on Putin rõhutanud, et bipolaarse maailmakorra asendumine Ameerika Ühendriikide domineeritud unipolaarse süsteemiga on muutnud rahvusvahelise poliitika ebastabiilseks, eelkõige USA võimuliialduste tõttu. (Aadress by President... 2014). Putin nimetab USA ja teiste lääneriikide poliitikat silmakirjalikuks, vastates etteheidetele, mis puudutavad rahvusvahelise õiguse normide mittetäitmist või rakendamist riigi erihuvid realiseerimiseks. Näiteks rõhub Putin Krimmi annekteerimise õiguspärasusele, seades vastukaaluks lääneriikide poolt toetatud Kosovo iseseisvumise 2009. aastal. (Ibid.) Taolist kõrvutamist saadab Putini diskursuses terav „meie“ ja „nemad“ stiilis vastandamine, mille põhimõtteline alus on lihtne: miks keelavad lääneriigid Venemaale poliitikat, mis „neile“ endile lubatud. Putin kõneleb sajandeid kestnud ebaõiglusest, millega on püütud piirata Venemaa iseseisvust ja tegutsemisvabadust, ent rõhutab, et Venemaa on rahvusvahelises süsteemis sõltumatu jõud, kelle rahvuslikest huvidest tuleb lugu pidada ning nendega arvestada, ka Ameerika Ühendriikidel. (Ibid.) 24. oktoobril 2014 Šotsis peetud kõnes selgitab Putin põhjalikult Venemaa rolli uue polütsentristliku maailmakorra suurjõuna, kes tasakaalustaks USA ülemvõimu ning aitaks seeläbi kaasa poliitilise stabiilsuse ja globaalsete

protsesside sujuvama toimimise edendamisele (Meeting of the Valdai... 2014). Antud sõnavõtt peegeldab Venemaa ambitsiooni ulatuslike muutuste läbiviimiseks külma sõja järgses unipolaarses maailmasüsteemis, mis kuulub selgelt riigi tähtsaimate välispoliitiliste eesmärkide hulka.

Omapärasel kombel püüab Venemaa saavutada mõjukamat positsiooni paralleelselt tulevikupoliitika kujundamisega ka minevikukäsituste valdkonnas. Venemaa ajalootõlgendusi, peamiselt Vladimir Putini diskursuses, on oma teoses „Uus külm sõda“ analüüsinud E. Lucas, kes nendib, et Venemaa uue ideoloogilise sõja, teisisõnu infosõja põhirinne on soov kirjutada ümber nii lähimineküü kui kaugem ajalugu (2008, 109). Lucas kirjeldab, kuidas Venemaa on kujundamas positiivsemat hoiakut Nõukogude mineviku suhtes, mida iseäranis ilmestab Putini ütlus 25. aprillil 2005 Kremliis peetud kõnes, nimetades Nõukogude Liidu kokkuvarisemist 20. sajandi suurimaks geopoliitiliseks katastroofiks (Ibid., 107). Ehkki algupärasel kontekstis viitavad Putini sõnad 1990ndate alguse geopoliitilisele, administratiivsele, majanduslikule ja ühiskondlikule kaosele Venemaal (Annual Address... 2005), ei oleks võimalik nimetada repressiivse Nõukogude võimu langemist katastroofiks, kui kõnelejal puuduksid taotlused muuta ühiskonna suhtumist antud perioodi. Mis ajaloo tõdede valdamise niivõrd oluliseks muudab, on Venemaa arusaam mineviku tähtsusest tuleviku loomisel. Putin on möönnud, et Venemaa ajaloo on problemaatiline lehekülgi (Lucas 2008, 109), kuid isegi Nõukogude Liidu õigusjärglasena on riik vältinud kõlbelise vastutuse võtmist massirepressioonide eest, mille asemel keskendutakse sõjaaegsete triumfide ja muude suursaavutuste idealiseerimisele ning tähistamisele (Lucas 2010). Sel viisil distantseerib tänapäeva Venemaa end Nõukogude perioodi kannatustest ning püüab luua positiivsemat kuvandit riigi minevikust, mis toetaks Venemaa eesmärki olla tunnustatud kui auväärne suurriik ja usaldusväärne partner, kuid samas loob Venemaale ka teatava mainelise eelise võrdluses lääneriikidega.

Venemaa välispoliitika õigustamine, kasutades võrdlusi ja kõrvutusi lääneriikidega, on Vene võimude diskursuse üks traditsioonilisemaid ning silmapaistvamaid elemente. Lucas on välja toonud näiteid väidetest, millega Nõukogude administratsioon ja propagandistid kaitsesid valitsuse vastuolulisi poliitilisi otsuseid: „Kui neilt päriti aru Afganistani kohta, tõid nad näiteks Vietnami. Kui neid sõideldi Nõukogude juutide täbara olukorra pärast, hakkasid nad ülevoolava paatosega kõnelema Ameerika neegrite diskrimineerimisest. Igale Nõukogude maine plekile seati vastu miski, mida oli teinud lääts, olgu see tegu siis tegelik või

väljamõeldud.“ (2008, 109) Sarnane maneer on omane ka president Putinile, kes oma ajalookäsituses on võrdsustanud Nõukogude Liidu ja lääne inimsusevastased kuriteod, võrreldes Stalini 1936.–1938. aasta Suurt Terrorit Jaapanile tuumapommide heitmisega USA poolt 1945. aastal (Ibid., 109). Lähimineviku sündmustest võib korrata käesolevas peatükis toodud võrdlust, kus Putin kõrvutab Krimmi lahkulöömist Ukrainast Kosovo iseseisvumisega Serbia koosseisust. Ehkki nimetatud sündmused leidsid aset väga erinevatel asjaoludel, ühendab antud võrdlusi Putini diskursuses sama eesmärk: näidata Venemaad ja läänt kõlbeliselt võrdsetena. Venemaa püüab järjekindlalt tõestada, et tema väärtuste olemuslik erinevus ei õigusta lääneriikide etteheiteid, mis puudutavad rahvusvahelise õiguse rikkumisi ning inimõiguste ja demokraatlike vabaduste tagamisega seotud probleeme. Lääneliku väärtussüsteemi retoorikat, mis kõneleb demokraatia, õigusriigi ja meediavabaduse põhimõtetest, peab Putin vaid maskiks, mille tahta varjudes realiseerivad USA ja tema liitlased oma poliitilisi ja majanduslikke huve. (Meeting of the Valdai... 2014) Et lääneliku demokraatiamudeli levik võib ahendada nii Putini isiklikke võimupiire kui ohustada Venemaa huve lähiregioonides, on Venemaa oma väärtuste ja arusaamade propageerimisega astunud viimastel aastatel üha teravamasse konkurentsi lääneriikidega.

Külma sõja järgsetel kümnenditel on Venemaa ja lääneriikide huvide ja väärtuste üheks tähelepanuväärsemaks ristumispunktiks olnud Baltimaad. Vaatamata Balti riikide integreerumisele läänelikesse struktuuridesse, millest tähtsaimaks võib pidada Euroopa Liidu ja NATO-ga liitumist 2004. aastal, seisab Venemaa järjekindlalt oma erihuvide eest antud regioonis. Venemaa rõhutab tänaseks iseseisvate riikide ajaloolist ühtsust, millest annab tõestust Baltimaade kuulumine Vene impeeriumi ja Nõukogude Liidu koosseisu. Seejuures peab Vene ajalookäsitus Eesti, Läti ja Leedu iseseisvust kahe maailmasõja vahelisel perioodil kõigest kõrvalekaldeks, mida ei saa võrrelda sajanditepikkuse tsaarivõimuga. (Lucas 2008, 113) Sarnane arusaam kehtib ka Nõukogude Liidu kokkuvarisemise käigus Balti riikides taastatud iseseisvuse kohta, millest hoolimata näeb Venemaa Baltikumi oma loomuliku mõjupiirkonnana. Venemaa välispoliitilises doktriinis väljendab antud käsitust lähivälismaa kontseptsioon, mille kohaselt moodustavad endised Nõukogude liiduvabariigid Venemaa erihuvide sfääri. Venemaa erihuvide all mõistetakse privilegeeritud poliitilisi, majanduslikke ning sõjalis-strateegilisi huve, mille realiseerimine toetab Venemaa erinevaid välispoliitilisi eesmärke. (Laar 2006) Balti riikide puhul on Venemaa huvid seotud eesmärgiga taastada ülemvõim oma ajaloolises mõjupiirkonnas. Kindral A. Laaneotsa sõnul kannustab Venemaad

nimetatud eesmärki teostama suurvene ekspansionism kui „ajalooline tung riigi tugevnemise ajajärkudel vallutada ja alistada naaberrahvaid“ (2004). Sõjalis- ja geostrateegilistel kaalutlustel oleks Venemaal kahtlemata huvi saavutada Baltimaade territooriumi üle füüsiline kontroll, kuid rünnak NATO liikmesriikide vastu tooks kaasa alliansi kollektiivkaitse rakendamise, mis sisuliselt tähendaks sõtta astumist Ameerika Ühendriikidega. Võttes arvesse Venemaa majanduse ja militaarvägede seisukorda, peetakse konventsionaalset rünnakut Balti riikide vastu siiski ebatõenäoliseks. (Koort 2015)

Eesti puhul on aga Venemaa mõjuvõimu küsimus põhimõtteline: „Eesti võib olla pisike, aga tema sümboolne tähendus on suur nii Venemaale kui ka läänele. Eesti on parim näide kommunismijärgse eduka arengu kohta, mille läbipaistev ja nüüdisaegne avalik sektor ning kõrgtehnoloogiale ja teenindusele orienteeritud majandus on teravas kontrastis Venemaa valdavalt süsivesinikele tugineva majandusega.“ (Lucas 2008, 112) Alates Eesti taasiseseisvumisest 1991. aastal on ellu viidud ulatuslikke sotsiaal- ja majandusreforme, tagatud stabiilne ja mitmeparteiline demokraatlik riigikord ning Eesti info- ja kommunikatsioonitehnoloogia arendused on õigustatult pälvinud rahvusvahelist tunnustust. Vaatamata mõnele sotsiaalsetele valupunktidele ja majanduslanguse perioodidele, nähakse Eestit lääne demokraatia edumudelina, mis ilmestab edukat üleminekut Nõukogude võimu kujundatud jätkusuutmatult majandusstruktuurilt liberaalsele vabaturumajandusele. Samas iseloomustab Venemaa majandust tugev ühekülgsus ning sõltuvus naftatootmise tuludest, mis moodustab riigieelarve tuludest pea poole (Piirsalu 2014). Seega mõjutab nafta maailmaturu hind otseselt Venemaa majandust, millest tingituna tugineb riigi majandus ebakindlatele alustele. Ent Venemaa tahe tõestada oma alternatiivse poliitilise ja juhitud majandusmudeli edukust on ilmne ka suhetes Eestiga, mida peegeldab Venemaa propaganda. Näiteks püüab Venemaa rõhutada ja võimendada Eesti kaubanduse ja ettevõtluse kantud kahjusid, mida põhjustavad Ukraina kriisi tõttu kehtestatud vastastikused sanktsioonid Euroopa Liidu ning Venemaa vahel (Pungas 2014), ilmestades Venemaa soovi õhutada Eesti ühiskonnas rahulolematust valitsuse poliitikaga. Ehkki antud käsitlus Eesti ja Venemaa majandussuhetest on äärmiselt lihtsustatud, kuulub majandus fundamentaalse tähtsusega valdkondade hulka, mida Venemaa oma mõjuvõimu tugevdamiseks mõjutada püüab.

5. EESTI VENEMAA INFOSÕJAS

Venemaa eesmärk taastada oma positsioon maailma juhtivate suurjõudude seas ning mõjuvõim endise Nõukogude Liidu territooriumil kujutab ohtu ka Eesti riigi ja ühiskonna julgeolekule. Eelkõige on Venemaa võimutaotluste huvides teostatava mõjutustegevuse julgeolekuriskid seotud Eesti ühiskonna sidusust puudutavate probleemidega, mille süvendamine, võimendamine ja tekitamine võib põhjustada tõsiseid siseriiklikke vastuolusid ning muuta riigi võimuladviku kergesti haavatavaks. Seetõttu on võtmeteguriks Eesti vene vähemus, kelle inforuumi kontrollimine võimaldab ülal hoida teatud vastuolusid ning luua seeläbi soodsam pinnas Venemaa mõjuvõimu laiendamiseks. (Kaitsepolitsei ameti aastaraamat 2014, 6)

Käesolevas peatükis analüüsitakse Venemaa info-psühholoogilise sõja peamisi ohte Eesti julgeolekule, keskendudes ühiskonna sidususe probleemidele kui fundamentaalse tähtsusega riskitegurile: esimene alapeatükk uurib Venemaa info-psühholoogilise sõja ohte Eesti julgeolekule, vaadeldes Venemaa mõjutustegevuse aluseid ja rakendusi, ning teine käsitleb Eesti venekeelse elanikkonna diferentseeritud rühmi, inforuumi ning nende mõjutatavust Venemaa taotlustest.

5.1. Venemaa infosõja ohud Eesti julgeolekule

Info-psühholoogilise mõjutustegevuse rakendamine välispoliitika instrumendina põhineb pehme jõu kontseptsioonil, mis on Venemaa 2013. aasta välispoliitilises doktriinis defineeritud kui kompleksne instrumentarium välispoliitiliste eesmärkide saavutamiseks, toetudes kodanikuühiskonnale ning informatsioonilistele, kultuurilistele ja teistele klassikalisest diplomaatiast erinevatele meetoditele ja tehnoloogiatele (Concept of the Foreign Policy... 2013). Pehme jõud, mis vastandub kõvale jõule kui füüsilise jõu kasutamisele, hõlmab seega mitmesuguseid vahendeid ja valdkondi, mis toetavad riigi välispoliitiliste huvide realiseerimist. Ehkki pehme jõu kasutamine on riikide välispoliitika loomulik osa,

tekitab see Venemaa praktikas vastuolusid, esinedes ulatusliku mõjutustegevusena, mis sekkub teiste suveräänsete riikide siseasjadesse.

Venemaa mõjutustegevuse peamiseks instrumendiks on kujunenud kaasmaalaspoliitika, mille põhimõttelised alused pärinevad Karaganovi 1992. aastal peetud kõnest, laiemalt tuntud kui Karaganovi doktriin. Doktriini fundamentaalse idee kohaselt on vene diasporaa oluline tegur Venemaa mõjuvõimu suurendamiseks endise Nõukogude Liidu aladel. (Värk 2011) Vene diasporaa olulisust rõhutab ka Venemaa 2013. aasta välispoliitiline doktriin, mis tähtsustab Venemaa rolli välismaal elavate venelaste õiguste ja huvide kaitsjana, arvestades seejuures vene diasporaaga kui partneriga, kes soodustab vene keele- ja kultuuriruumi laienemist ja tugevdamist. Samuti toetab Venemaa kaasmaalaste organisatsioonide konsolideerimist, mis võimaldab vene vähemusel enda õiguste eest elukohariigis paremini seista, säilitades vene diasporaa etnilist ja kultuurilist identiteeti ning sidemeid ajaloolise kodumaaga. (Concept of the Foreign Policy... 2013)

Eesti Kaitsepolitsei amet ning mitmed julgeolekuanalüütikud on seisukohal, et Venemaa kaasmaalaspoliitika peaesmärgiks on venekeelse elanikkonna kontrollimise abil asukohariikide otsuste mõjutamine, kasutades erinevaid mõjutustegevuse meetodeid ja sellega seonduvate projektide rahastamist. Et kaasmaalaspoliitika edu eelduseks Eestis on venekeelse elanikkonna segregatsioon, töötab Venemaa vastu lõimumisprotsessidele, mis parandaks venekeelsete elanike toimetulekut Eestis ning vähendaks seega nende mõjutatavust Venemaa poolt. (Kaitsepolitsei ameti... 2013, 4) Seetõttu püüab Venemaa lõhkuda Eesti ühiskonna sidusust, süvendades ja võimendades rahvuslikke, sotsiaalseid, majanduslikke, regionaalseid ja teisi vastuolusid, samas ka taolisi probleeme kunstlikult luues ja õhutades. Lisaks toimub teatud ühiskondlike ja poliitiliste jõudude sildistamine, Eesti diskrediteerimine rahvusvahelise avalikkuse ja liitlaste ees ning üldine lääneriikide ühtsuse nõrgestamine. Konkreetsemalt süüdistab Venemaa Eestit venekeelse elanikkonna diskrimineerimises ja natsismi soosimises; samuti püütakse Eestit näidata perspektiivitu riigina ning õõnestada Euroopa Liidu ja NATO ühtsust. (Kaitsepolitsei ameti... 2014, 6)

Kaasmaalaspoliitika teostamisel on oluline roll 2007. aastal loodud fondil Russki Mir. Fondi eesmärkidena nimetatakse vene keele, kultuuri ja ajaloo toetamist, edendamist ja väärtustamist maailmas ning vene diasporaa taasühendamist oma kodumaaga, luues uusi ja tugevamaid sidemeid kultuuri- ja sotsiaalprogrammide kaudu (About Russkiy Mir...). Fondi finantseeritakse Venemaa föderaalelarvest ja eraannetustest, millest omakorda rahastatakse

nii kultuuri- ja vene keele projekte kui poliitilise sisuga ettevõtmisi, näiteks Venemaa kaasmaalaste kongresse. Alates 2008. aastast tegutseb Russki Mir ka Eestis, finantseerides kohalikke kaasmaalaste projekte. Väärrib tähelepanu, et fondiga on seotud mitmed äärmuspoliitikud ning endised Nõukogude Liidu eriteenistuse ohvitserid. (Kaitsepolitsei ameti... 2008, 25) Eesti julgeoleku perspektiivist kujutab Russki Mir ilmset ohtu, kuna fondi tegevuse kaudu on Venemaa ametkondadel võimalik tulemuslikumalt mõjutada kaasmaalaspoliitikaga seotud protsesse Eestis. Seejuures viitab T. Kiilo Venemaa huvile avada Baltimaades fondi täiendavaid keskuseid lisaks praegusele kahele Lätis ja Leedus ning ühele Eestis (Catalogue of Russian...), mis annab tunnistust antud regiooni olulisusest kaasmaalaspoliitika teostamisel (2011). Teisisõnu peegeldab Venemaa tegevus riigi välispoliitilisi ambitsioone, mida välismaise vene elanikkonna kaudu saavutada püütakse.

5.2. Eesti venekeelne elanikkond

Eelmine peatükk rõhutas Eesti vene elanikkonna tähelepanuväärset rolli Venemaa infosõjas, viidates Venemaa püüdlustele saavutada kontroll kohaliku vene vähemuse üle, et seeläbi suurendada oma mõjuvõimu Eestis. Antud probleemi konteksti asetamiseks võib välja tuua mõned faktid Eesti rahvastiku statistikast: Statistikaameti andmeil oli Eesti rahvaarv 2014. aastal 1 315 819, millest 909 307 eestlast moodustas 69,1% ning 332 816 venelast 25,3% rahvastikust. Võrdluseks, muude rahvuste esindajaid peale eestlaste ja venelaste oli arvuliselt 65 556 ehk ligikaudu 5% rahvastikust, nende seas suuruselt kolmas rahvusrühm ehk 22 994 ukrainlast, kes moodustasid 1,7% rahvastikust. (Rahvaarv rahvuse järgi... 2014) Et Eesti vene vähemus moodustab rahvastikust küllaltki kaaluka osa, on riigi julgeoleku seisukohalt oluline mõista, millisel määral on vene elanikkond lõimunud Eesti ühiskonda ja inforuumi ning millised on Venemaa väljavaated vene rahvusrühma mõjutamiseks Eestis.

2013. aastal avaldatud Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuring näitab, et Eesti venekeelne elanikkond on lõimumise aspektist väga mitmekesise koosseisuga (2013, 16-19):

1. Mitmekülgsest lõimunud – 22% Eesti venekeelsest elanikkonnast vanuses 15-74 aastat, keda iseloomustab keskmisest tunduvalt kõrgem kodanikuidentiteet, eestikeelsus ja Eesti ühiskondlikus elus osalemine. 89% mitmekülgsest

lõimunudest peab vähemalt üht eestikeelset meediakanalit endale oluliseks teabeallikaks.

2. Kodaniku- ja osaluse mõõtnes lõimunud– 16% Eesti venekeelsest elanikkonnast, keda iseloomustab suhteliselt kõrge kodanikuidentiteet ja ühiskondlikus elus osalemise tase, kuid ka vähene eesti keele oskus. 63% kodaniku- ja osaluse mõõtnes lõimunudest ei pea ühtegi eestikeelset meediakanalit oluliseks teabeallikaks.
3. Keeleoskuse ja osaluse mõõtnes lõimunud– 18% Eesti venekeelsest elanikkonnast, keda iseloomustab suhteliselt aktiivne osalemine ühiskondlikus elus ning eestikeelses suhtlemises ja infoväljas, kuid ka madalam kodanikuidentiteet. 88% keeleoskuse ja osaluse mõõtnes lõimunudest peab vähemalt üht eestikeelset meediakanalit endale oluliseks teabeallikaks.
4. Kodaniku- ja keeleoskuse mõõtnes lõimunud– 18% Eesti venekeelsest elanikkonnast, keda iseloomustab keskmisest kõrgem eestikeelsus ja kodanikuidentiteet, kuid nende osalus ühiskondlikus elus on passiivne. 81% kodaniku- ja keeleoskuse mõõtnes lõimunudest peab vähemalt üht eestikeelset meediakanalit endale oluliseks teabeallikaks.
5. Vähelõimunud– 26% Eesti venekeelsest elanikkonnast, keda iseloomustavad keskmisest madalam kodanikuidentiteet, vähene eestikeelsus ja vähene osalus ühiskondlikus elus, kuid ka kehvem majanduslik toimetulek. 74% vähelõimunudest ei pea ühtegi eestikeelset meediakanalit oluliseks teabeallikaks.

Ülaltoodud tulemused ilmestavad Eesti venekeelse elanikkonna heterogeensust, mis põhineb nende kodanikuidentiteedi, eestikeelsuse ja Eesti ühiskondlikus elus osalemise erinevustel. Eri rühmade puhul on välja toodud, kui tähtsaks peetakse vähemalt üht eestikeelset meediakanalit olulise teabeallikana, mis aitab mõista nende informuumi olemust. Ehkki nii 63% kodaniku- ja osaluse mõõtnes lõimunudest kui 74% vähelõimunudest ei pea ühtegi eestikeelset meediakanalit oluliseks teabeallikaks, tagab esimese nimetatud rühma suhteliselt kõrge kodanikuidentiteet ja ühiskondlikus elus osalemise tase seotuse Eesti ühiskonna ja mõneti informuumiga. Teise rühma ehk vähelõimunute puhul on märkimisväärteteks riskiteguriteks nende keskmisest madalam kodanikuidentiteet, vähene eestikeelsus, vähene osalus ühiskondlikus elus ja kehvem majanduslik toimetulek, mistõttu on nad Venemaa mõjutustegevusele potentsiaalselt vastuvõtlikumad.

Uurides Venemaa infosõja teooriat ja praktikat, nendib Darczewska, et vene keelt kõnelev vene diasporaa, kes on säilitanud kultuurilise ja emotsionaalse sideme Venemaaga ning kuulub Venemaa inforuumi, on infooperatsioonide teostamisel võtmeteguriks (2014, 8). Vastava rühma olemasolu loob olulise edu eelduse info-psühholoogilises sõjas, kuna kontroll inimeste inforuumi ja hoiakute üle annab Venemaale võimaluse realiseerida oma erinevaid välispoliitilisi huve. Eesti vene elanikkonnas sarnaneb Darczewska nimetatud omadustele enim vähelõimunute rühm, kelle nõrk side Eesti ühiskonna, keele ja inforuumiga seab nad selgelt Venemaa huviorbiiti oma mõjuvõimu laiendamiseks Eestis. Ent võimalusi Venemaa mõjutustegevuseks Eesti venekeelses inforuumis on tunduvalt rohkem: Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuringu kohaselt peab enam kui 80% venekeelsetest elanikest tähtsaks vähemalt kahte Eesti venekeelset ja Venemaa teabekanalit ning enam kui 90% uuringus osalenutest saab olulist teavet ka suhtluskanalite kaudu, sh sotsiaalmeedia (2013, 26). Seetõttu on Venemaa meediakanalite kaudu teostatava mõjutustegevuse seire Eesti julgeoleku perspektiivist väga oluline.

6. INFOSÕJA KANALID

Info-psühholoogilise sõja kaks fundamentaalset aspekti on sõnum ja meedia, millest esimene on kui relv ja teine kanal, mille kaudu teatud sõnum valitud sihtrühmale edastatakse. Edastatav sõnum töötakse välja vastavalt soovitud tajule, mida sõnumi looja püüab sihtrühmas tekitada. Olulist rolli mängib sihtrühma kultuuri, hoiakute, veendumuste, eelarvamuste, nõrkuste ja tugevuste tundmine, aga ka psühholoogiliste mõjude analüüs, mis aitab välja arendada kõige mõjusama sisu ja vormiga sõnumeid. Seejuures kooskõlastatakse info-psühholoogiliste operatsioonide sõnumid kõigi teiste tähtsamate diplomaatiliste, majanduslike ning sõjaliste seisukohtadega, mis tagab ühtselt koordineeritud välispoliitika. Lähtuvalt sihtrühmast valitakse sõnumi edastamiseks sobiv meediakanal, mis võimaldaks kõige tõhusamalt konkreetse rühmani jõuda, et seeläbi nende emotsioone ja arusaamu mõjutada. (Mägi, Vitsut 2008, 52)

Meediakanalid juhivad ja kontrollivad massitaju, kasutades selleks mitmesuguseid meetodeid. Üheks tähtsamaks mõjuteguriks on meedia võim otsustada, mis teemad on olulised, määrates need kindlaks ka auditooriumi jaoks. Teiseks valib meedia kajastatavate teemade tähtsuse järjekorra, mis võimaldab esile tõsta eelistatud peauudise. Kolmandaks saab meedia mõjutada, kuidas auditoorium teatud kajastusi tajub, kujundades sel viisil arvamusi, suhtumisi ja hoiakuid. Et meedia mõjuvõimast rolli kasutatakse oskuslikult ära nii avalikus diplomaatias kui info-psühholoogilises sõjas, on meediast saanud sõja olemuslik osa. Riikide valitsused ja militaarstruktuurid valdavad kõrgel tasemel avaliku arvamuse mõjutamise tehnikaid ning nende võimekus oma huve sel viisil realiseerida on märkimisväärne, toetudes nii sotsiaalteooriatele ja -uuringutele, arenenud meediatehnoloogiatele kui koostööle meediaettevõtetega. (Ibid., 60)

Venemaa info-psühholoogilises sõjas Eesti vastu esinevad kolm peamist sõnumit: süüdistused natsismis, venekeelse elanikkonna diskrimineerimises ning perspektiivitu riigi kuvandi propageerimine (Kaitsepolitsei ameti... 2013, 5). Nimetatud kolme sõnumit ühendab eesmärk õhutada konflikte ning vastandumist eesti ja vene rahvusest inimeste vahel, et

avaldata negatiivset mõju vene elanikkonna lõimumisele Eesti ühiskonda. Nagu märgitud alapeatükis 5.1, loovad Eesti ühiskondlikud lõhed Venemaa jaoks soodsamad tingimused enda mõjuvõimu suurendamiseks ning mitmesuguste poliitiliste, majanduslike, kultuuriliste ja muid valdkondi puudutavate huvide realiseerimiseks. Seega püüavad valdavalt vene elanikkonnale suunatud sõnumid ülal hoida ja tekitada uusi vastuolusid Eesti erinevate rahvusrühmade vahel, kasutades ära sihtrühma eelarvamusi, hoiakuid ja nõrkusi. Sõnumite levitamine toimub valdavalt venekeelsete meediakanalite vahendusel, mis on allutatud Venemaa valitsuse kontrollile (Freedom of the... 2015).

Venemaa valitsuse üks olulisemaid meediaprojekte on 2013. aastal asutatud riiklik informatsiooniagentuur Rossija Segodnja, mis liitis uudisteagentuuri RIA Novosti ja raadiojaama Golos Rossii (RIA Novosti to... 2013). Eestis on tuntuimateks Rossija Segodnja alla kuuluvateks meediakanaliteks multimeediakanal Sputnik ning meediabränd Baltnews. 2014. aastal loodud Sputnik edastab multimeediasisu raadiojaamade, veebilehtede ja pressikeskuste vahendusel 30 keeles, sh eesti keeles (About Us). Samuti 2014. aastast pärinev Baltnews'i multimeedia veebileht on valdavalt venekeelne, kuid pakub piiratud määral uudiseid ka eesti keeles. Nimetatud meediakanalid rõhutavad oma eesmärki pakkuda avalikkusele alternatiivset vaatenurka erinevatele sündmustele ja protsessidele, kuid antud alternatiivi puhul on oluline silmas pidada, et see põhineb Venemaa riiklikel huvidel.

Meediavaldkonna projektidest tasub märkida ka meediaklubi Impressum. Meediaklubi alustas mittetulundusühinguna tegevust 2008. aastal, asutajateks Komsomolskaja Pravda ajakirjanikud (Meediaklubi Impressum...). Impressum nimetab oma peamiseks ülesandeks „...ühendada meediavaldkonna esindajaid, ajakirjanikke, kirjanikke, pressi-, raadio-, televisioonitöötajaid ning tuntud loovinimesi eesmärgil parandada nõukogudejärgsetes taasiseseisvunud riikides elavate tavainimeste vastastikust mõistmist ja usaldust“ (Missioon). Selleks korraldab meediaklubi kohtumisõhtuid erinevate Venemaal tuntud meedia- ja avaliku elu tegelastega, kelle ettekannete teemad kattuvad Kaitsepolitsei ameti hinnangul äratuntavalt Venemaa propagandasõnumite sisuga: näiteks rõhutatakse Venemaa kasvavat võimsust, Eesti tarvidust Venemaad rohkem usaldada ning Eesti liigset orienteeritust läände kui riigi kõigi probleemide põhjust (Kaitsepolitsei ameti...2013, 8). Meediaklubi projekt ilmestab Venemaa mõjutustegevuse omalaadset tasandit, mis laiema avalikkuse kõrval keskendub meediavaldkonnaga seotud inimeste arusaamade ja hoiakute kujundamisele. Et ka kitsam

sihtrühm ise valdab teatavat võimu avaliku arvamuse mõjutamiseks, on meediaklubi puhul tegemist tähelepanuväärse arendusega.

Infosõja üks uusimaid tandreid ja kanaleid on sotsiaalmeedia. Tehnoloogia, eelkõige nutiseadmete kiire areng ning interneti leviala laienemine on pannud aluse ühiskondade paralleelsele virtuaalelule, kus sarnaselt füüsilise maailmaga toimub pidev infovahetus. Sotsiaalmeedia infovood ja rakendused pakuvad huvi nii tavainimestele, valitsusvälistele organisatsioonidele kui riikide valitsustele, kes aktiivselt erinevates võrgustikes osalevad. Seega on kommunikatsioonimaastiku arengud muutunud selle intensiivsemaks, keerukamaks ja tõstnud erinevate ühiskonnarühmade üldist osalust, mis on loonud parema ligipääsu informatsioonile, tekitanud rohkem võimalusi avalikeks mõtteavaldusteks ning kollektiivseks tegutsemiseks. Info-psühholoogilises sõjas kasutatakse sotsiaalmeediavõrgustikke, nagu Facebook ja Twitter, informatsiooni ja seisukohtade esitamiseks, teemade tõstmiseks avalikku arutellu, aga ka näiliste probleemide tekitamiseks. Kuigi sotsiaalmeedias läbiviidavad infooperatsioonid on kiired ja vahetud, mõjutavad informatsiooni antud keskkonnas väga paljud tegurid, samuti puudub sõnumi loojal informatsiooni ja sellega toimuvate protsesside üle kontroll, mistõttu on operatsioonide tulemused sageli ettearvamatud. (Shirky 2011)

Infosõja erinevate kanalite puhul on oluline mõista, et kõige efektiivsema tulemuse loob nende kombineeritud ja koordineeritud kasutamine. Kindlate sõnumite massiline levitamine nii riiklikult kontrollitud multimeediakanalites, meediaklubides kui sotsiaalmeedias on Venemaa mõjutustegevuse alustalasid, mistõttu on Venemaa meediakanalite seire Eesti julgeolekujõudude jaoks tähtis ülesanne. Kaasaegsete meediumite eripärade tõttu on infosõja ohtude hindamine ja ennetamine aga äärmiselt komplitseeritud ning probleemide teke ja areng toimub tohutu kiirusega. Näiteks võib lihtsast õhutuselt sotsiaalmeedias välja kasvada tõsisem konflikt, eriti kui tegelikkuses marginaalne sündmus leiab kajastust ka teistes meediakanalitest, pälvides suuremat tähelepanu ja täiendavat võimalikku osavõttu. Kuna märkimisväärne osa Eesti venekeelsest elanikkonnast on seotud Venemaa inforuumiga (vt alapeatükk 5.2.), tuleb nn relvastatud informatsiooniga seotud ohte teadvustada ja mõista neid ka laiemas poliitilises kontekstis.

KOKKUVÕTE

Käesolevas bakalaureusetöös uuris autor Venemaa infosõja valdkonda ning ohte Eesti julgeolekule. Töö eesmärgiks oli iseloomustada Venemaa infosõja olemust, eesmärke ja kanaleid ning hinnata Eesti julgeolekuriske.

Bakalaureusetöö teoreetilisteks alusteks valiti Morgenthau realismi- ja Waltzi neorealismi teooria, millest lähtuvalt keskendus uurimus riigi- ja süsteemitasandi analüüsile. Empiiriline analüüs põhines kvalitatiivsetel uurimismeetoditel, nagu akadeemiliste tekstide sisuline analüüsimine ja riiklike dokumentide tõlgendamine, sealhulgas president Putini kõnetekstide diskursuse analüüs.

Analüüsi esimeses osas iseloomustati Venemaa infosõja olemust üldiselt ning detailsemalt info-psühholoogilise sõja valdkonda, millel põhines järgnev analüüs. Seejärel defineeriti Venemaa infosõja eesmärgid, analüüsides president Putini diskursust. Autor leidis, et globaalsel tasandil on Venemaa eesmärgiks uue polütsentristliku maailmakorra kehtestamine, Venemaa positsiooni taastamine maailma juhtivate suurjõudude seas ning seeläbi mõjukama rolli saavutamine nii oleviku- kui minevikusündmuste tõlgenduste loomisel. Globaalsete taotlustega seonduvad ka Venemaa infosõja eesmärgid suhetes Eestiga: saavutada kontroll Eesti venekeelse elanikkonna üle, kasutades erinevaid mõjutustegevuse meetodeid ja kanaleid, et suurendada oma võimu ajaloolises mõjupiirkonnas. Nimetatud eesmärgi realiseerimisel on Venemaa põhiinstrumendiks kaasmaalaspoliitika kui välismaal elavate venelaste huvide ja õiguste kaitsmine, mille varjus teostab Venemaa ulatuslikku segregatsioonipoliitikat Eesti rahvusrühmade seas.

Autor jõudis järeldusele, et Venemaa infosõja peamine oht Eesti julgeolekule seisneb riigi ühiskondliku sidususe lõhkumises, mis looks Venemaale olulise edu eelduse oma mõjuvõimu laiendamiseks. Eesti ühiskondliku sidususe lõhkumiseks püüab Venemaa süvendada ja võimendada rahvuslikke, sotsiaalseid, majanduslikke, regionaalseid ning teisi vastuolusid, samas taolisi probleeme ka kunstlikult tekitades ja õhutades. Venemaa mõjutustegevus on eelkõige suunatud Eesti venekeelsele elanikkonnale, kellest

tähelepanuväärne enamus on vähemalt osaliselt seotud Venemaa inforuumi ja meediakanalitega. Eesti vastu kasutatavate sõnumite tuumiku moodustavad süüdistused natsismis, venekeelse elanikkonna diskrimineerimises ning perspektiivitu riigi kuvandi propageerimine, mida Venemaa valdavalt riigi kontrollile allutatud meedia, aga ka sotsiaalmeedia ja teiste kanalite vahendusel levitab.

Autor on seisukohal, et analüüsi käigus on täidetud bakalaureusetöö eesmärgid ja püstitatud uurimisküsimustele on leitud põhjendatud vastused. Käesolev bakalaureusetöö on esitlenud Venemaa infosõja eri aspekte, rõhutanud julgeolekuvaldkonna väljakutseid tänapäevase infoajastu tingimustes ning juhtinud tähelepanu meedia ja inforuumi suurenevale tähtsusele riikide välispoliitikas. Edasine analüüs võiks käsitleda Eesti infojulgeoleku tagamist, ühiskonna kõigi rahvusrühmade kaitset nn relvastatud informatsiooni mõjutuste eest ning tervikliku Eesti inforuumi arenguga seotud küsimusi. Huvitavatest temaga seotud valdkondadest soovib autor esile tõsta infosõdade teoreetiliste käsituste arendamist ja info-sühholoogiliste sõdade analüüsimist õiguslikust aspektist.

VIIDATUD ALLIKAD

Address by President of the Russian Federation. (2014). President of Russia.
<http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603> (30.04.2015)

About Russkiy Mir Foundation. Russkiy Mir Foundation.
<http://russkiymir.ru/en/fund/index.php> (21.05.2015)

About Us. Sputnik.
<http://sputniknews.com/docs/about/index.html> (24.05.2015)

Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation. (2005). President of Russia.
http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2005/04/25/2031_type70029type82912_87086.shtml (01.05.2015)

Baocun, W., Fei, L. (1995). Information Warfare.
http://fas.org/irp/world/china/docs/iw_wang.htm (15.05.2015)

Catalogue of Russian Centers. Russkiy Mir Foundation.
<http://russkiymir.ru/en/rucenter/catalogue.php> (21.05.2015)

Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation. (2013). The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation.
http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/76389FEC168189ED44257B2E0039B16D (21.05.2015)

Darczewska, J. (2014). The anatomy of Russian information warfare. – *Point of View*, no. 42, p. 8.
http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/the_anatomy_of_russian_information_warfare.pdf (19.05.2015)

Freedom of the Press: Russia. (2015). Freedom House.
<https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2015/russia#.VWGXmvmqqko> (24.05.2015)

Information Operations. (2014). Defense Technical Information Center.
http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp3_13.pdf (13.05.2015)

Kaitsepolitsei ameti aastaraamat 2008. (2008). / Koostaja T. Kamenik. Tallinn: Iloprint.
<https://www.kapo.ee/cms-data/text/38/44/files/kapo-aastaraamat-est-v.pdf>
(21.05.2015)

Kaitsepolitsei ameti aastaraamat 2013. (2013). / Koostaja H. Puusepp. Tallinn: Iloprint.
<https://www.kapo.ee/cms-data/text/38/44/files/kaitsepolitsei-aastaraamat-2013.pdf>
(21.05.2015)

Kaitsepolitsei ameti aastaraamat 2014. (2014). / Koostaja H. Puusepp. Tallinn: Iloprint.
<https://www.kapo.ee/cms-data/text/38/44/files/kapo-aastaraamat-2014-ee.pdf>
(18.05.2015)

Kiilo, T. (2011). Arengud Venemaa Föderatsiooni kaasmaalaste poliitikas.
http://www.ut.ee/ABVKeskus/sisu/paberid/2011/pdf/KMP_Kiilo.pdf (21.05.2015)

Koort, E. (2015). Eesti positsioon on julgeoleku kontekstis parem kui enamikul riikidel maailmas. – *Postimees*, 15. aprill.
<http://arvamus.postimees.ee/3156691/erkki-koort-est-positioon-on-julgeoleku-kontekstis-parem-kui-enamikul-riikidel-maailmas> (07.05.2015)

Korab-Karpowicz, W. J. (2013). Political Realism in International Relations.
<http://plato.stanford.edu/archives/sum2013/entries/realism-intl-relations/> (05.03.2015)

Laaneots, A. (2004). Venemaa geopoliitilised huvid Baltikumis. – *Postimees*, 17. märts.
<http://www.postimees.ee/1403851/venemaa-geopoliitilised-huvid-baltikumis>
(07.05.2014)

Laar, M. (2006). Venemaa uus lähivälismaa-poliitika Putini võimuletuleku järel. – *Maailma Vaade*, nr 1.
<http://www.maailmavaade.ee/nr-1/venemaa-uus-lahivalismaa-poliitika-putini-voimuletuleku-jarel> (07.05.2014)

Lopp, N. (2009). Poststrukuralism.
<http://www.eki.ee/km/lopp/poststrukuralism.pdf> (13.04.2015)

Lucas, E. (2008). Uus külm sõda. Tallinn: Varrak.

Lucas, E. (2010). Võim ja ajalugu. – *Diplomaatia*, nr 82.
<http://www.diplomaatia.ee/artikkel/voim-ja-ajalugu/> (01.05.2015)

Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuring. (2013). Uuringu raport. Tallinn: TLÜ RASI.

Marsh, D., Stoker, G. (2010). Theory and Methods in Political Science. 3rd ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Meediaklubi Impressum ajalugu. MTÜ Impressum.
<http://www.impressum-club.eu/index.php?page=ajalugu> (24.05.2015)

- Värk, T. (2011). Välispoliitiliste liinide ja doktriinide mõjud Eesti-Vene suhetele. – *Maailma Vaade*, nr 15.
<http://www.maailmavaade.ee/nr-15/valispoliitiliste-liinide-ja-doktriinide-mojud-eesti-vene-suhetele> (21.05.2015)
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. New York: Random House.
- Weitz, R. (2014). Countering Russia's Hybrid Threats. – *Diplomaatia*, no. 135.
<http://www.diplomaatia.ee/en/article/countering-russias-hybrid-threats/> (16.05.2015)
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
<http://euroakadeemia.ee/materjalid/%D5unapuu%20%F5pik.pdf> (13.04.2015)

SUMMARY

RUSSIA'S INFORMATION WARFARE: THREATS TO ESTONIA'S SECURITY

Liis Massa

International security environment has undergone significant changes since the beginning of the Ukraine crisis in 2013. Violations of Ukraine's sovereignty, territorial integrity and Russia's increasingly assertive foreign policy have led to a multidimensional confrontation with the West, which is notably the severest since the end of the Cold War. As Russia has taken a stronger stance on its interests, which includes conducting a full-scale information war against the West, debates over fundamental matters of states' information security have gained momentum both in politics and academia. Among the most controversial issues are the weaponisation of information, its influence on societies and the utility of information warfare as an instrument of foreign policy.

In light of the recent developments in international politics, the subjects that were referred to above have become highly topical on Estonia's security agenda, as the state's security environment is noticeably influenced by Russia due to Estonia's geographical and geopolitical position, as well as the ethnic composition of the population. Therefore, the aim of the bachelor's thesis is to characterise the nature, objectives and mediums of Russia's information warfare, and assess its threats to Estonia's security. The author has set two research questions:

- What are the main objectives and instruments of Russia's information warfare against Estonia?
- What are the principal threats of Russia's information warfare to Estonia's security?

Firstly, the author expounds the theoretical approaches of Morgenthau's classical realism and Waltz's neorealism that constitute the basis for the empirical analysis. The realist

conceptions are then applied to the context and core subjects of the thesis, which explains how the subjects of Russia's information warfare and the threats to Estonia's security relate to the theory. The first part of the empirical analysis describes the general nature of Russia's information warfare and in greater detail, Russia's information-psychological warfare. The second part examines the objectives of Russia's information warfare against Estonia. The third part analyses the threats of Russia's information warfare to Estonia's security. Lastly, the fourth part studies the mediums of Russia's information warfare.

The thesis concentrates on the state- and system-level of analysis, and employs qualitative research methods, such as content analysis of academic texts and state documents, and discourse analysis of President Putin's speeches. Firstly, the empirical analysis described the general nature of Russia's information war as well as the subfield of information-psychological warfare by defining the principal concepts and examining the main components of both categories. Secondly, the author analysed President Putin's discourse in order to define the objectives of Russia's information war and found that at the international level, Russia is trying to establish a new multipolar world order, reclaim its position as a leading global power, and also strives to dominate public opinion, i.e. interpretations of different events and phenomena, in both past and present. In its relations with Estonia, Russia is aiming to gain control over Estonia's Russian minority, using various techniques of information warfare and financing related projects, in order to increase its power in Estonia, which Russia regards as part of its natural sphere of influence. The main instrument for achieving the objective is Russia's Compatriot Policy which uses the pretext of protecting the rights and interests of Russians living abroad for intervening in the internal political processes of Estonia and deepening the social segregation of Russians and Estonians.

As an answer to the second research question, the author comes to the conclusion that the principal threat of Russia's information warfare is damage to Estonia's social cohesion, which would create favourable conditions for Russia to increase its influence in Estonia. In order to damage Estonia's social cohesion, Russia seeks to deepen and amplify ethnic, social, economic, regional and other conflicts, but also aims to create and incite other problems of the kind. Russia's information-psychological warfare is predominantly directed at Estonia's Russian audience of which a significant majority is at least partly connected to Russia's information space and mediums. In Russia's largely state-controlled media, the principal

messages used against Estonia comprise accusations of nazism, discrimination of the Russian population and creating the image of a perspectiveless state.

In the author's opinion, the thesis has achieved all the objectives as well as answered the research questions. The thesis has presented different aspects of Russia's information warfare, emphasised the contemporary challenges to security and illuminated the remarkable role of information and media in states' foreign policy. Further discussion could include subjects, such as how to ensure Estonia's information security, how to protect Estonia's Russian population against Russia's weaponised information, and how to develop Estonia's integrate information space. Relevant fields of research could be theories of information warfare and legal aspects of information-psychological warfare.